

Walory krajobrazowe i przyrodnicze Parku Wschodniego we Wrocławiu

Elżbieta Szopińska, Anna Popów-Nowicka

The Landscape
and Environmental
Values of Eastern
Park in Wrocław

Wprowadzenie

Introduction

Wrocław posiada obecnie czterdzieści cztery obszary klasyfikowane jako parki [Harasimowicz 2006]. Podstawą prawidłowego zarządzania tak bogatymi zasobami zieleni jest szczegółowe poznanie ich walorów przyrodniczych i krajobrazowych, a co za tym idzie – potencjalnych możliwości rozwoju i wykorzystania dla potrzeb mieszkańców.

Park Wschodni we Wrocławiu jest jednym z najmłodszych tego typu założeń na terenie miasta. Jego historia rozpoczyna się w latach dwudziestych XX w. Początek XX wieku to czas, w którym dostrzeżono potrzebę zapewnienia zdrowszych, bardziej higienicznych warunków życia i wypoczynku coraz liczniejszej grupie mniej zamożnych obywateli klasy robotniczej. Ideologia ta znalazła również swoje odzwierciedlenie w sztuce ogrodowej, w postaci tzw. parków ludowych (Volkspark). W przeciwieństwie do wcześniejszych parków publicznych, gdzie dominowała funkcja rozrywkowo-towarzyska, program parku ludowego koncentrował się na zapewnieniu użytkownikom możliwości wypoczynku czynnego [Bińkowska, Ilkosz 1998]. W duchu tej idei powstała koncepcja Parku Wschodniego we Wrocławiu.

Geneza Parku Wschodniego

Genesis of Eastern Park

Bezpośredniej genezy powstania parku należy upatrywać w procesie ekspansywnego rozwoju miasta w kierunku południowo-wschodnim i wynikającym z tego gwałtownym przyrostem liczby ludności. Park jest bezpośrednio związany z osiedlem Księża Małe. Oryginalny projekt autorstwa Paula Dannenberga nie zachował się do czasów dzisiejszych, w związku z tym nie jest znana dokładna data powstania koncepcji zagospodarowania terenu. Realizację projektu rozpoczęto pod koniec lat dwudziestych ubiegłego wieku. W archiwach zachowały się dokumenty, na podstawie których można stwierdzić, że prace ziemne na terenie parku trwały od roku 1927 i zostały ukończone w 1929 r. [Bińkowska, Ilkosz 1998]. Park został zlokalizowany na obszarze liczącym 45 ha i jest w naturalny sposób ograniczony przez koryta rzeki Oławy Dolnej (od strony północnej) oraz Oławy Górnej (od strony południowo-zachodniej). Oba koryta łączy tzw. Młynówka. Sieć wodną urozmaicały dodatkowo liczne kanały. Teren parku ma kształt wrzecionowaty, wydłużony na osi wschód-zachód [Szopińska, Mikoda 2002]. Kształt ten podkreślony dodatkowo przez układ komunikacyjny w widoku z lotu ptaka przywodzi na myśl

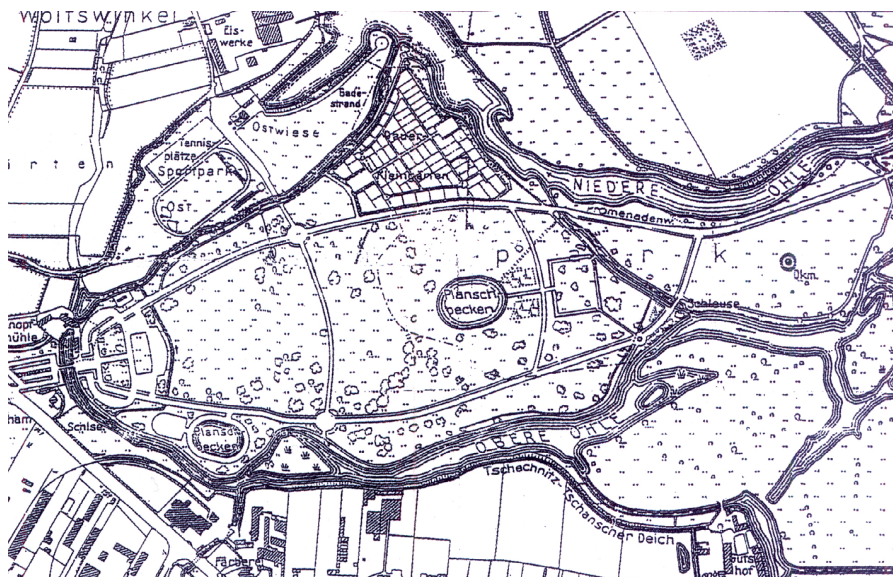
Ryc. 1. Plan Parku Wschodniego we Wrocławiu z ok. 1930 r. (źródło: Bińkowska I., Ilkosz J., 1998, *Kwerenda historyczna Parku Wschodniego*, maszynopis)

Fig. 1. Plan of Eastern Park, Wrocław from about 1930 (source: Bińkowska I., Ilkosz J., 1998, *Kwerenda historyczna Parku Wschodniego*, typescript)

rybę (co można odczytywać jako dodatkowe podkreślenie związku parku z wodą) (ryc. 1). O bagiennym charakterze przeznaczonego pod park terenu świadczy między innymi fakt, że do przygotowania podłoża zużyto 18 000 wozów gruzu (informacje prasowe) [Bińkowska, Ilkosz 1998].

Pierwotnie do parku prowadziły trzy wejścia. Główne wejście zlokalizowane było przy ulicy Krakowskiej, zaakcentowane regularną kompozycją roślinności. Dwa mniejsze wejścia zlokalizowane były w części wschodniej (od strony Bierdzan) oraz w części zachodniej (od strony Rakowca). Układ komunikacyjny został zaprojektowany w sposób bardzo regularny, symetryczny. Główna droga biegnąca wzdłuż granic parku, nad brzegami cieków tworzy rodzaj promenady o kształcie elipsy. Wewnętrzna część parku przecina ją ścieżki równoległe do krótszej osi elipsy utworzonej przez główną promenadę. W miejscu połączenia jednej z nich z promenadą zostały utworzone dwie altany dębowe (*Quercus palustris*), dodatkowo podkreślone przez wyniesione koliste klomby [Bińkowska, Ilkosz 1998; Antkowiak 1997]. Zielen Parku została ukształtowana w sposób naturalny, odwołujący się do popularnego w owym czasie w śląskim środowisku ogrodników nurtu romantycznego. Jedynym wyjątkiem jest wspomniane wcześniej główne wejście z regularną aleją lipową [Szopińska 1997].

Idea czynnego wypoczynku realizowana była przez lokalizację

na terenie parku boisk sportowych, kortów tenisowych, placów zabaw oraz kąpielisk i przystani łodek. Tradycyjne dla parków trawniki zostały zastąpione rozległymi łąkami, dającymi możliwość uprawiania gier zespołowych. Ciekawym rozwiązaniem jest połączenie kompozycyjne i funkcjonalne terenu parku z terenem ogródków działkowych (również stanowiących rodzaj terenu czynnego wypoczynku) oraz stadionem sportowym (obecnie stadion Klubu Sportowego Burza). W roku 1935 na centralnej polanie został zrealizowany pomnik poświęcony SA (Die Sturmabteilungen der NSDAP, Oddziały Szturmowe NSDAP), według projektu autorstwa Charlota Cabanisa. Pomnik miał prostą formę przysadzistej rotundy [Harasimowicz 2006].

Specyfika parku

The park's idiosyncrasy

O specyfice Parku Wschodniego decyduje jego szczególne położenie. Z ekologicznego punktu widzenia korzystne jest peryferyjne położenie parku w stosunku do zabudowy miejskiej, jak i charakter jego otocze-

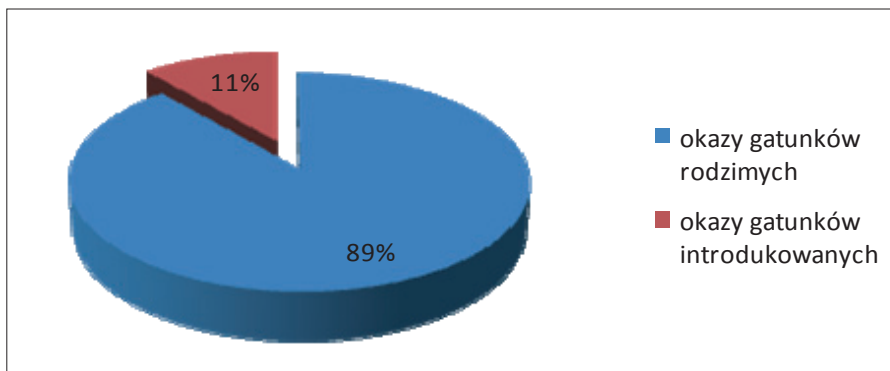
nia. Od strony wschodniej park graniczy z terenami wodonośnymi cennymi przyrodniczo [Anioł-Kwiatkowska i in. 1998; Ogielska, Konieczny 1999]. Od strony północnej znajduje się kompleks ogródków działkowych. Dzięki korzystnemu położeniu przestrzeń Parku nie jest odizolowana od zewnętrznych terenów zieleni [Anioł-Kwiatkowska i in. 1998; Ogielska, Konieczny 1999].

Zielen

Greenery

Specyficzne warunki siedliskowe Parku Wschodniego determinują występowanie w drzewostanie głównie gatunków charakterystycznych dla terenów podmokłych. Według danych z 2002 roku na terenie Parku Wschodniego stwierdzono występowanie 68 gatunków roślin drzewiastych, w tym 34 rodzimych i 32 introdukowanych. Jednak wyraźnie liczebnie przeważają gatunki rodzime (89%), a gatunki introdukowane reprezentowane są przez niewielką liczbę drzew (ryc. 2).

W drzewostanie zdecydowanie dominuje olsza czarna (*Alnus glutinosa*).

Ryc. 2. Udział procentowy okazów gatunków rodzimych i introdukowanych w drzewostanie Parku Wschodniego we Wrocławiu (oprac. A. Popów-Nowicka)

Fig. 2. Amount of trees of native and foreign species in Eastern Park, Wrocław (by A. Popów-Nowicka)

nosa). Na drugim miejscu pod względem ilości okazów znajduje się dąb szypułkowy (*Quercus robur*). W podobnych ilościach występują brzoza brodawkowata (*Betula pendula*) oraz lipa drobnolistna (*Tilia cordata*). Istotny jest też udział grabu pospolitego (*Carpinus betulus*), czeremchy pospolitej (*Prunus padus*), klonu polnego (*Acer campestre*), wierzby białej (*Salix alba*) oraz jesionu pospolitego (*Fraxinus excelsior*) (ryc. 3).

Skład gatunkowy wzbogacony jest ciekawymi gatunkami obcego pochodzenia, spośród których warto wymienić: skrzydłorzecz kaukaski (*Pterocarya fraxinifolia*), dąb błotny (*Quercus palustris*), brzozę papierową (*Betula papyrifera*) oraz korkowiec amurski (*Phelodendron amurense*) (po powodzi w 1997 r. wycięto zniszczone okazy). Warstwa krzewów jest dość uboga, występuje w niej głównie głóg jednoszyjkowy (*Crataegus monogyna*), leszczyna pospolita (*Corylus avellana*), dereń jadalny (*Cornus mas*) oraz szklak pospolity (*Rhamnus catharticus*) i kruszyna pospolita (*Frangula alnus*) [Anioł-Kwiatkowska i in. 1998]. W warstwie runa, wczesną wiosną rozwijają się białe kwiaty zawilca gajowego (*Anemone nemorosa*), tworząc malownicze kobierce. Nieco później żółtymi kwiatami rozkwita ziarnopłon wiosenny (*Ficaria verna*). Spośród roślin zielnych występujących w runie Parku Wschodniego wymienić również należy: koniczynę łąkową (*Trifolium pratense*), firletkę poszarpaną (*Lychnis flos-cuculi*), bo-

dziszek łąkowy (*Geranium pratense*), krwisiąg lekarski (*Sanguisorba officinalis*) oraz chaber łąkowy (*Centaurea jacea*) [Szopińska, Mikoda 2002].

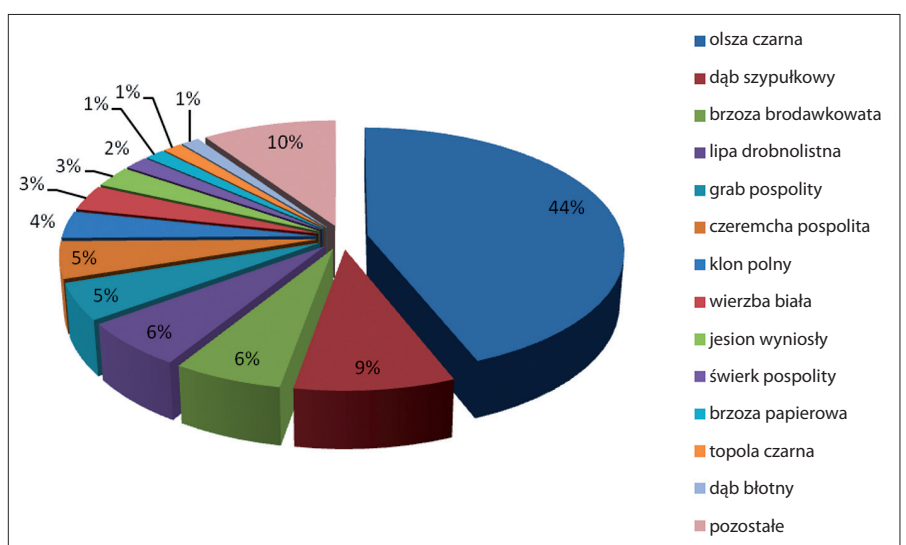
Stan obecny i potencjał

Present state and Potential

Park przetrwał do czasów dzisiejszych w stanie niemal niezmiennym. Pierwotny obszar parku został nieco zmniejszony do 40 ha, pozostaje on jednak jednym z większych wrocławskich parków. Układ komunikacyjny Parku nie uległ większym zmianom, brak jest jedynie niewielkiego odcinka drogi wzdłuż rzeki po stronie południowej. Zatarciu uległ jednak bogaty układ rowów, a nieliczne z tych, które pozostały, często bywają zaniedbane. Niepokojący jest również obserwowany w ostatnich latach proces zarastania koryt rzecznych. Z dwóch kąpielisk żadne nie zachowało się w swojej pierwotnej formie. Na miejscu

kąpieliska zlokalizowanego w centralnej części istnieje obecnie staw, który w wyniku zaniedbania pielęgnacji ulega zarastaniu. Pozostałością po dawnych przystaniach, są kamienne schody zlokalizowane wzdłuż południowego brzegu parku. Zdewastowany dawny pomnik SA, widoczny na głównej osi widokowej, szpeci malowniczą kompozycję polany. Duży udział czynnika wodnego w kształtowaniu środowiska Parku Wschodniego decyduje o jego wyjątkowych walorach krajozabrazowych (ryc. 4).

W Parku Wschodnim prowadzone są regularne prace pielęgnacyjne mające na celu zachowanie jego obecnego stanu. W latach 1995–1997 prowadzone były działania mające na celu renowację ścieżek. Wprowadzono wówczas znaczną ilość roślin (między innymi platan klonolistny (*Platanus x hispanica*) i sosnę czarną (*Pinus nigra*). Efekty tych wysiłków zostały jednak zniszczone przez powódź w 1997 r. Jako nowy element parku wprowadzony został, w centralnej części plac zabaw.

Ryc. 3. Udział procentowy poszczególnych gatunków drzew w drzewostanie Parku Wschodniego we Wrocławiu (oprac. A. Popów-Nowicka)

Fig. 3. Amount of particular species of trees in Eastern Park, Wrocław (by A. Popów-Nowicka)

Ryc. 4. Ciek w Parku Wschodnim we Wrocławiu (fot. A. Popów-Nowicka)

Fig. 4. Stream in Eastern Park, Wrocław (photo A. Popów-Nowicka)

Obecnie Park Wschodni jest stosunkowo mało użytkowany. Najczęściej uprawianą w parku formą wypoczynku jest wędkowanie. Park Wschodni posiada jednak spory niewykorzystany potencjał. Rozbudowana sieć wodna nie tylko wpływa korzystnie na walory estetyczne i przyrodnicze parku, daje również możliwość zorganizowania ciekawych form rekreacji. Podobnie jak rozległe polany (ryc. 5), które mogą być miejscem spotkań i rekreacji mieszkańców. Jednak najważniejszym obecnie zagadnieniem jest właściwe utrzymanie i przeprowadzenie koniecznych zabiegów melioracyjnych i porządkowych elementów wodnych – stanowiących największy walor Parku Wschodniego. Zrewaloryzowany park może istotnie wzbogacić program rekreacji i wypoczynku w mieście zaspokajając jednocześnie rosnące potrzeby w tym zakresie.

Elżbieta Szopińska

Anna Popów-Nowicka

Institut Architektury Krajobrazu
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
Institute of Landscape Architecture
Wrocław University of Environmental and Life Sciences

Literatura

1. Anioł-Kwiatkowska J., Dajdok Z., Kącki Z., 1998, *Walory przyrodnicze projektowanego Parku Krajobrazowego „Dolina Odry II”* [w:] „Acta Univ. Wrat.” No 2036, Prace Botaniczne, LXXIV, Wrocław.
2. Antkowiak Z., 1997, *Wrocław A-Z*, Ossolineum, Wrocław.
3. Bińkowska I., Ilkosz J., 1998, *Kwenda historyczna Parku Wschodniego* (maszynopis).
4. Harasimowicz J., 2006, *Encyklopedia Wrocławia*, Wyd. Dolnośląskie, Wrocław.
5. Ogielska M., Konieczny K., 1999, *Herpetofauna pradoliny Odry w okolicach Wrocławia dwa lata po wielkiej powodzi* [w:] „Przegląd zoologiczny” XL, 3–4, s. 207–214.
6. Szopińska E., 1997, *Opis do projektu strefy wejściowej Parku*

Wschodniego we Wrocławiu (maszynopis), Wrocław.

7. Szopińska E., 2001, *Drzewa i krzewy wybranych parków wrocławskich oraz ich rola w kształtowaniu i ochronie terenów zieleni*, praca doktorska wykonana w Zakładzie Systematyki i Fitosocjologii Uniwersytetu Wrocławskiego pod kierunkiem prof. dr hab. Jadwigi Anioł-Kwiatkowskiej.
8. Szopińska E., Mikoda I., 2002, *Park Wschodni we Wrocławiu* [w:] „Zielona Planeta”, Wrocław, nr 2 (41).

Ryc. 5. Jedna z łąk w Parku Wschodnim we Wrocławiu (fot. A. Popów-Nowicka)

Fig. 5. One of the meadows in Eastern Park, Wrocław (photo A. Popów-Nowicka)